

TIMOTHY GARTON ASH:
Esej o kryzysie Europy

**STULECIE URODZIN
JERZEGO TUROWICZA**

WYGNAŃSKI: Społeczeństwo
obywatelskie w Kościele

cena 19,90 zł | VAT 5%
(w prenumeracie: 13zł)
nr 691 GRUDZIEŃ (12) 2012
NAKŁAD 2100 egz.

ZNAK

M I E S I Ę C Z N I K

Czy wierzymy w koniec świata?

Apokalipsa dziś:
Hryniewicz, Woźniak,
Mikołajko i inni

INDKS 383716
ISSN 0044-488X
12
9 770044 488126

BOSCY KOMEDIANCI – Bartosz Szydłowski o duchowości w teatrze

Niebo ich nie chce, gdyż nieśliby zgubę
jego piękności. Piekło ich wyklucza.*

5. Międzynarodowy
Festiwal Teatralny

BOSKA KOMEDIA

prezentuje

"Pieta" — PRAPREMIERA — reż. Zenon Fajfer
"Niewierni" — PRAPREMIERA — reż. Piotr Ratajczak
"Karzeł, Down i inne żywioty" — PRAPREMIERA — reż. Wiktor Rubin
"Jezus Chrystus. Zbawiciel" — PRAPREMIERA — reż. Michał Zadara
"W pewien sierpniowy wieczór" — PRAPREMIERA — reż. Radosław Rychcik
"UFO. Kontakt" — reż. Iwan Wyrypajew

NIE
DO
WIA
RA

5–7 grudnia 2012
www.boskakomedia.pl

*) Dante Alighieri, Boska Komedia Inf. p. III

OSTATNIA CZĘŚĆ BESTSELLEROWEGO *JEZUSA Z NAZARETU*

BENEDYKT XVI O NARODZENIU JEZUSA

Benedykt XVI domyka
swoją cykl książek o postaci
i przesłaniu Jezusa. Tym razem
Papież opowiada o najbardziej
tajemniczym i najmniej znanym
okresie Jego życia: narodzeniu
i dzieciństwie. Pokazuje Jezusa,
który przychodzi na świat
w konkretnym miejscu, czasie
i rodzinie. Stara się też
odpowiedzieć na pytanie:
co narodzenie Jezusa oznacza
dla każdego z nas?

*Jezus z Nazaretu.
Dzieciństwo jest
zapisem rozmyślań
Benedykta XVI.
To przejmująca
medytacja kapłana i efekt
osobistego odkrywania
tajemnicy Wcielenia.*

Kup z rabatem na:

znak.com.pl
KSIĄŻKI Z DOBREJ STRONY

Zamówienia
można składać:

znak

e-mail: sklep@znak.com.pl
tel. 12 61 99 569
Spółeczny Instytut Wydawniczy Znak Sp. z o.o.
ul. Kościuszki 37, 30-105 Kraków

29⁹⁰ zł

znak

niedziela

STACJA7.PL

Organizatorzy

kbf

Dofinansowanie

Partner strategiczny

Partner

Patroni medialni

MALEMEN

ZNAK

e-teatr.pl

www.znak.com.pl

www.znak.com.pl

www.znak.com.pl

www.znak.com.pl

www.znak.com.pl

TEMAT MIESIĄCA:
TEN OSTATNI KONIEC ŚWIATA

Różne wizje końca stały się tak stałym i powtarzalnym elementem naszej kultury, że trudno wierzyć w ich ostateczność, wziąć je dosłownie, bez cudzysłowu. Której z tych wizji zawierzyć? Wokół której budować naszą duchowość?

- 8 Czekaj nas wielkie zdumienie, Z ks. Wacławem Hryniewiczem rozmawia Justyna Siemienowicz
- 16 Końca świata nie będzie, Z ks. Robertem J. Woźniakiem rozmawia Tomasz Ponikło
- 22 Jezus zapomniany: prorok apokaliptycznego Królestwa, Dariusz Kot
- 29 Kalendarze Dni Ostatnich, Katarzyna Tempczyk
- 34 Piknik na skraju Apokalipsy, Zbigniew Mikołajko

DEBATY

Europa przechodzi kryzys, nie tylko ekonomiczny, lecz także mentalny, kryzys europejskiej świadomości. Dlaczego tak się stało i co dalej z Unią? Timothy Garton Ash przypomina burzliwą historię zjednoczenia Europy i szuka odpowiedzi

- 40 Kryzys Europy, Timothy Garton Ash
- 58 Nieoczywistość wcielenia, Marzena Zdanowska
- 52 Być dobrym w czynieniu dobra, Z Kubą Wygnańskim rozmawia Marzena Zdanowska
- 58 Kościelny trzeci sektor w statystykach, ks. Wojciech Sadłoń SAC

IDEE

Opinie na temat kryzysu wiary powtarzane są nader często i łatwo można przejść nad nimi do porządku dziennego. Jaki ma to wpływ na kształt i kierunek teatralnego dyskursu, a jaki na możliwości budowania w teatrze poczucia wspólnotowości?

- 64 Ewangelia i msza w teatrze, Tadeusz Kornas
- 70 Dramat krzyżowy, Dariusz Kosiński
- 74 Boscy komediani, Z Bartoszem Szydlowskim rozmawiają Agnieszka Goławska i Justyna Siemienowicz
- 80 Permanentna inwigilacja, Z Bartłojem Dobroczyńskim rozmawia Olga Drenda

LKZ

Spuszczana i rozległość zainteresowań Jerzego Turowicza budzą podziw. Z okazji stulecia urodzin redaktora naczelnego „Tygodnika Powszechnego” piszemy o tym, jakim był człowiekiem, katolikiem i dziennikarzem

- 92 Powszechny znaczy katolicki, Janusz Poniewierski
- 97 Sprawa katolicyzmu, Jerzy Turowicz
- 102 Szczegóły prawie bez wagi, Anna Mateja
- 110 Tygodnik, Szef i polityka, Witold Bereś, Krzysztof Burnetko, Joanna Podsadecka
- 114 Nowy humanizm, nowa humanistyka, Aleksandra Konarzewska
- 118 Liberal i unijny szarpa, Paweł Słoń
- 121 Rekonstrukcja christianitas, Cezary Kościelniak
- 122 Poszukiwany: Jezus Chrystus, Krzysztof Wołodźko
- 124 „Sztuka zaczyna się od patrzenia...”, Piotr Kosiewski

STAŁE RUBRYKI

- 60 Józefa Hennelowa: Coraz bliżej albo Coraz mniej
- 88 Albert Gorzkowski: Filolog czyta Biblię
- 126 Jerzy Illg: Mój przyjaciel wiersz

KRYZYS EUROPY

FOT. SHUTTERSTOCK, ANATOMICA/ACTION PRESS/EAST NEWS, ARCHIWUM JERZEGO TUROWICZA, NA OKŁADCE SHUTTERSTOCK

ul. Tadeusza Kościuszki 37, 30-105 Kraków
tel. (12) 61 99 530, fax (12) 61 99 502
www.miesiecznik.znak.com.pl
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl

REDAKCJA: Marta Duch-Dyngosz, Dominika Kozłowska (REDAKTOR NACZELNA), Janusz Poniewierski, Adam Puchejda, Justyna Siemienowicz, Marcin Sikorski, Krystyna Strączek, Karol Tarnowski, Magdalena Wojaczek (sekretarz redakcji), Henryk Woźniakowski, Marzena Zdanowska

ZESPÓŁ: Wojciech Bonowicz, Bohdan Cywiński, Tomasz Fiałkowski, Tadeusz Gadacz, Jarosław Gowin, Stanisław Grygiel, ks. Michał Heller, Józefa Hennelowa, Wacław Hryniewicz OMI, Piotr Kłodkowski, ks. Jan Kracik, Janina Ochojska-Okońska, bp Grzegorz Ryś, Marek Skwarnicki, Władysław Stróżewski, Stefan Wilkanowicz, Jacek Woźniakowski

WSPÓŁPRACA: Paulina Bulska, Agnieszka Goławska, Jacek Maj, Elżbieta Kot, Cezary Kościelniak, Jolanta Prochowicz, Miłosz Puczyłdowski, Szymon Szczęch

OPIEKA ARTYSTYCZNA:
Władysław Buchner

PROJEKT GRAFICZNY PISMA:
Marek Zalejski/Studio Q

PRODUKCJA: Beata Czarkowska, Barbara Gąsiorowska, Urszula Horecka,

DRUK: Drukarnia Colonel, Kraków, ul. Dąbrowskiego 16

REKLAMA: Marcin Sikorski, tel. (12) 61 99 500, e-mail: sikorski@znak.com.pl

PRENUMERATA: Joanna Dyląg, tel. (12) 61 99 569, e-mail: dylag@znak.com.pl

Redakcja nie zwraca tekstów niezamówionych oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania i skracania. Redakcja nie odpowiada za treść zamieszczanych ogłoszeń. Rozpowszechnianie redakcyjnych materiałów publicystycznych bez zgody wydawcy jest zabronione.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu operacyjnego „Promocja czytelnictwa. Rozwój czasopism kulturalnych”

DOMINIKA KOZŁOWSKA

O miłości
nieoczywistej

W grudniowym numerze miesięcznika „Znak” poruszamy temat miłości. Czynimy to jednak nie wprost, podchodząc do niego od mniej oczywistych stron. Tylko pozornie pytanie o koniec świata, które stawiamy w Temacie Miesiąca, jest z tą kwestią niezwiązane. Wśród chrześcijan pojawiają się nieraz interpretacje z ducha manichejskie: wprawdzie to, co stworzył Bóg, było dobre, ale człowiek za sprawą grzechu pierworodnego sprowadził na świat zło. Późniejsze losy świata są więc historią upadku, nieuchronną wędrówką ku końcowi, który dokona się, czy to za sprawą kosmicznej zagłady, czy też katastrofy, a jej sprawcami staną się sami ludzie. Jednak czy w takim świecie jest jeszcze miejsce na miłość? Na tę miłość, którą objawił Chrystus – miłość zwyciężającą wszelkie zło, podnoszącą z upadku, ocalającą człowieka? Ponowne przyjście Chrystusa nie ma na celu potępienia świata, jego bolesnego zakończenia, lecz – odnowę. „Końca świata nie będzie” – mówią zgodnie o. Wacław Hryniewicz i ks. Robert Woźniak.

Chrześcijaństwo jest religią miłości wcielonej, bardzo konkretnej – to katechizmowa oczywistość, którą nieraz powtarzamy tak często, że aż zapominamy, co ona w praktyce oznacza. Zazwyczaj skupiamy się na szukaniu odpowiedzi odsłaniających egzystencjalny wymiar tego pytania. W tym miesiącu pragniemy jednak zaprosić Państwa do refleksji nad zaangażowaniem ludzi wierzących. Czy wiara społecznie zaangażowana jest realizacją chrześcijańskiej prawdy o Wcieleniu? Czy w działaniach nakierowanych na pomoc innym, w angażowaniu się na rzecz wspólnego dobra należy widzieć jedynie pożyteczne hobby, czy też – jak pisze Marzena Zdanowska w artykule *Nieoczywistość wcielenia*: „w szczerym byciu przy innym człowieku tworzy się przestrzeń na to, co nas przekracza”?

Zróbmy w naszym życiu więcej miejsca na to, co nas przekracza; na to, co wkracza w nasze życie jako zaskakujący i nieoczywisty dar – tego chcielibyśmy życzyć Państwu i samym sobie na czas Świąt i nadchodzący rok.

PS: Już dziś pragnę Państwu zapowiedzieć zmianę, którą przyniesie noworoczny numer miesięcznika „Znak”. Nie sposób będzie ją przeoczyć, jako że nowość dotyczyć będzie okładki. Zmiana wynika z wsłuchiwanie się w głosy naszych czytelników oraz z refleksji nad tym, jak ożywiać i powracać do tego, co najbardziej wartościowe w długiej tradycji pisma. Żywią nadzieję, że naszą propozycję przyjmiecie Państwo z zadowoleniem.

W tej samej okolicy przebywali w polu pasterze i trzymali straż nocną nad swoją trzodą. Naraz stanął przy nich anioł Pański i chwała Pańska zewsząd ich oświeciła, tak że bardzo się przestraszyli. Lecz anioł rzekł do nich: „Nie bójcie się! Oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie udziałem całego narodu: dziś w mieście Dawida narodził się wam Zbawiciel, którym jest Mesjasz, Pan. A to będzie znakiem dla was: Znajdziecie Niemowlę, owinięte w pieluszki i leżące w żłobie”. I nagle przyłączyło się do anioła mnóstwo zastępów niebieskich, które wielbiły Boga słowami:

„Chwała Bogu na wysokościach,
a na ziemi pokój ludziom
Jego upodobania”

Łk. 2, 8-14

Różne wizje końca stały się tak stałym i powtarzalnym elementem naszej kultury, że trudno wierzyć w ich ostateczność, wziąć je dosłownie, bez cudzysłowu. Szczególnie dziś – w widmowym świecie trwającym po końcu historii.

A jeśli wszystko jeszcze przed nami, to której z obecnych w chrześcijaństwie wizji końca świata zawierzyć? Wokół której budować naszą duchowość?

Wacław Hryniewicz OMI
Czeka nas wielkie zdumienie

Ks. Robert J. Woźniak
Końca świata nie będzie

Dariusz Kot
Jezus zapomniany: prorok apokaliptycznego Królestwa

Katarzyna Tempczyk
Kalendarze Dni Ostatnich

Zbigniew Mikołajko
Piknik na skraju Apokalipsy

Ten ostatni koniec świata